

ΖΩΣΗ Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐντοπισμὸς Σιφναϊκῶν ἐπιγραφῶν

Κατὰ τὴν διάρκεια αὐτοψιῶν τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Κυκλάδων στὴν Σίφνο καὶ στὰ πλαίσια τοῦ προγράμματος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιγραφικῆς Ἑταιρείας γιὰ τὴν ἐπανέυρεση λανθανουσῶν ἐπιγραφῶν, ἐντοπίστηκαν στὸ Κάστρο Σίφνου στὴν οἰκία τῆς κυρίας Ὀλγας Θεοδώρου Καρατζῆ, τὸ γένος Γεωργίου Μαριδάκη, οἱ ἐξῆς ἐπιγραφές: *IG XII 5, 497, Klio 52* (1970) 67-70, *IG XII Suppl. 228*, καὶ μία ἀκόμη, πιθανῶς ἀδημοσίευτη.

Μετὰ ἀπὸ ἐνέργειες τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας οἱ ἐπιγραφές ὑπ' ἀριθ. 1, 2, καὶ 3 δωρήθηκαν ἀπὸ τὴν κυρία Καρατζῆ στὸ Ἑλληνικὸ Δημόσιο καὶ φυλάσσονται σήμερα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σίφνου. Τὴν κ. Καρατζῆ εὐχαριστοῦμε θερμὰ καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτή.

1. *IG XII 5, 497.* ΜΣ 505. Τὸ ἐπιτύμβιον τοῦ Φερενίκου. Κυβοειδῆς λίθος λευκοῦ μαρμάρου μὲ ἐπιγραφή σὲ τρεῖς στίχους. Ὁ Hiller von Gaertringen στὴν δημοσίευση τῆς ἐπιγραφῆς στὶς *IG* (1903) ἀναφέρει ὅτι ὁ λίθος ἦταν τότε ἐντοιχισμένος στὴν οἰκία Γρυπάρη, στὸ Κάστρο Σίφνου,¹ ἀπὸ ὅπου προφανῶς μεταφέρθηκε στὴν οἰκία Μαριδάκη. Εἰκ. 1.

Ὑψος 0,195μ., μῆκος 0,46μ., βάθος 0,295μ.

Ὑψος γραμμ. 0,018μ. (Ο) - 0,023μ. (Χ).

2. *Klio 52* (1970) 67-70. ΜΣ 504. Ἐπίμηκες τεμάχιο ὑπόλευκου μαρμάρου. Ὁ ἐκδότης τῆς ἐπιγραφῆς G. Daux ἀναφέρει ὡς τόπο εὐρέσεως τῆς ἐπιγραφῆς τὴν περιοχὴ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Κάστρου, δηλαδὴ τὸ βορειοδυτικὸ τμήμα της, ὅπου πραγματοποιήθηκαν οἱ ἀγγλικές ἀνασκαφές πρὸ τοῦ Δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Εἰκ. 2.

Μῆκος 0,75μ., πλάτος 0,10μ., βάθος 0,35μ.

Ὑψος γραμμ. α) 0,007μ. (Ο) - 0,0115μ. (Δ), β) 0,0065μ. (Ο) - 0,0105μ. (Β).

Στὴν πρόσθια ὄψη σώζονται ἀποσπασματικῶς δύο ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Σιφνίων. Στὸ πρῶτο, χρονολογούμενο βάσει τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων στὸν 3ο αἰ. π.Χ., τιμῶνται ξένοι δικαστὲς ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια, τὴν Τήνο καὶ τὴν Ἐρμιόνη γιὰ τὴν ἐπίλυση δικαστικῶν ὑποθέσεων τῆς Σίφνου.² Στὸν στίχο 2 μνημονεύονται καὶ *δικασταγωγοί* (τοῖς ἀγαγοῦσι τοὺς δικαστάς).

Εὐχαριστῶ τὸν δάσκαλό μου Ἄγγελο Π. Ματθαίου καὶ τὸν Γιώργο Παπαδόπουλο γιὰ τὶς καίριες ἐπισημάνσεις τους. Εὐχαριστίες ὀφείλονται καὶ στὸν ἰκανότατο φύλακα ἀρχαιοτήτων Ἀπ. Καραβὴ γιὰ τὴν συνδρομὴ του τόσο στὸν ἀρχικὸ ἐντοπισμὸ τῶν ἐπιγραφῶν, ὅσο καὶ στὴν μεταφορὰ τους στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σίφνου.

1. *Tabula muro casae Gryparis in oppido Kastro inaedificata.* Σύμφωνα μὲ μαρτυρίες Καστριανῶν κατοίκων ἡ οἰκία Γρυπάρη ἀνήκει σήμερα στὴν οἰκογένεια Μαστρόκαλου-Μιτσικουρίδη καὶ βρίσκεται ἀκριβῶς ἀπέναντι (πρὸς ΒΔ.) ἀπὸ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο.

2. Βλ. ἐπίσης D. Knoepfler, *Eretria. Fouilles et recherches. XI, Décrets érétriens de proxénie et de*

Τὸ δεύτερο, χρονολογούμενο βάσει τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων στὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ, εἶναι πρὸς τιμὴν ξένου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν σώζεται.

Στὴν δημοσίευσή του ὁ G. Daux ὑποστήριξε ὅτι τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Πυθίου, ποῦ ἀναφέρεται στὸ ψήφισμα τῶν δικασταγωγῶν, εἶναι τὸ ἱερὸ τῶν Δελφῶν. Ὡστόσο, ὅπως μὲ ἀσφάλεια συνάγεται ἀπὸ ἄλλα ψηφίσματα (βλ. τὸ ΕΠΙΜΕΤΡΟ) ποῦ βρέθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν περιοχή τοῦ Κάστρου, ὅπου ἡ ἀρχαία πόλη τῆς Σίφνου, πρόκειται γιὰ ἀναγραφές ποῦ ἔγιναν στὸ ἱερὸ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος στὴ Σίφνο, καὶ ὄχι στοὺς Δελφούς. Τὸ ἱερὸ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος βρισκόταν στὸ ἄστυ, πιθανότατα ἐντὸς τοῦ ΒΔ τμήματος τῆς ἀκροπόλεως.³

Δεδομένου λοιπὸν ὅτι τὸ μνημονεύμενο στὸ ψήφισμα τῶν δικασταγωγῶν ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου εἶναι Σιφναϊκὸ, δὲν εὐσταθεῖ ἡ συμπλήρωση τοῦ στίχ. 6 στὸ δεύτερο ψήφισμα τοῦ ἴδιου λίθου ε[ἰς τὸ περίφραγμα τοῦ Διονύσου] καὶ πρέπει νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ τὴν φράση ε[ἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου]. Ἡ συμπλήρωση (30 γράμματα) ταιριάζει ἐξἄλλου καλύτερα μὲ τὴν ἐπίσης ἀσφαλῆ συμπλήρωση τοῦ στίχ. 5: δέω[νται, πρώτοις μετὰ τὰ ἱερά· ἀναγράψαι].

3. IG XII Suppl. 228 (SEG 1, 347, *Klio* 52 (1970) 71-72). ΜΣ 503. Ἐνεπίγραφος δομικὸς λίθος, ὁ ὁποῖος σώζει τὸ τέλος ψηφίσματος. Εἰκ. 3.

Μῆκος 0,29μ., πλάτος 0,145μ., βάθος 0,23μ.

Ὑψος γραμμ. 0,007μ. (Ο) – 0,0115μ. (Δ).

Ὁ λίθος στὴν δεξιὰ πλευρὰ δὲν εἶναι σπασμένος, ὅπως σημειώνεται στὴν δημοσίευση τοῦ Daux, δεδομένου ὅτι ὑπάρχει ἀναθύρωση (εἰκ. 4). Ἐπιπλέον, στὸ τέλος τοῦ πρώτου στίχου σώζεται τμῆμα τῆς λοξῆς κεραίας ἄλλου γράμματος, ἐπομένως τὸ κείμενο συνεχιζόταν στὸν παρακείμενο δομικὸ λίθο. Τὸ στοιχεῖο αὐτό, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ βάθος τοῦ λίθου (0,23μ.) καὶ τὸν τρόπο λάξευσης τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς του μαρτυροῦν γιὰ τὴν προέλευσή του ἀπὸ οἰκοδόμημα τοῦ ὁποίου ἡ τοιχοποιία ὁμοιάζει μὲ τοῦ τείχους στὸ βορειοδυτικὸ τμῆμα τῆς ἀκρόπολης τῆς ἀρχαίας πόλης. Προκύπτει ἐπομένως ὅτι καὶ τὸ ψήφισμα αὐτὸ ἦταν πιθανότατα χαραγμένο σὲ δομικὸ ὑλικὸ κατασκευῆς σχετικῆς μὲ τὸ ἱερὸ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος.⁴ Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ τὸ ἀριστερὸ τμῆμα τοῦ λίθου ποῦ ὀρίζεται ἀπὸ ἀπολαξευμένο ἐξέχον τμῆμα. Παρόμοιο ἔξαγμα ὑπάρχει καὶ σὲ ἄλλο θραῦσμα ἐνεπίγραφου δομικοῦ λίθου (ΜΣ 472, βλ. τὸ ΕΠΙΜΕΤΡΟ), στὸν ὁποῖο ἐπίσης μνημονεύεται ἀναγραφή στὸ [ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλων]ος τοῦ Πυ[θίου].

citoyenneté. Lausanne 2001, 413. Ν. Παπαζαρκάδας, Οἱ ἐπιγραφές τῆς Σίφνου. *Πρακτικὰ Γ' Διεθνοῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου*, Ἀθήνα 2009, 85-94, εἰδικὰ σελ. 87.

3. Τὸ ψήφισμα τῶν δικασταγωγῶν, καθὼς καὶ τὰ νεώτερα εὐρήματα, προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχή τῆς ἀκρόπολης· βλ. Ν. Παπαζαρκάδας – Ζώζη Παπαδοπούλου, Σιφναϊκὸ ψήφισμα ὑπὲρ Ἀμφιχάρους Σεριφίου, *ΗΟΡΟΣ* 22-25 (2000-2013) 453-480. Ζώζη Παπαδοπούλου, Νέα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀκρόπολη τοῦ ἀρχαίου ἄστεως τῆς Σίφνου, *Πρακτικὰ Γ' Διεθνοῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου*, Ἀθήνα 2009, 41-56. Γιὰ τὴ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος Πυθίου στὴν Σίφνο, βλ. καὶ Μ.Ε. Gorrini-M.Melfi, Sifnos: Some notes on the reconstruction of the Pantheon, *Πρακτικὰ Β' Διεθνοῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου*, τόμ. Α., Ἀθήνα 2005, 216-217. Ἐπίσης, Μ.Β. Savo, *Culti, sacerdozi e feste delle Cicladi dall' età arcaica all' età romana*, Roma 2004, 270, 274-275.

4. Βλ. Ν. Παπαζαρκάδας – Ζώζη Παπαδοπούλου, ὁ.π. (σημ. 3).

4. Τεφροδόχος κάλπη σὲ χρήση προστομιαίου δεξαμενῆς, πακτωμένη στὸ δάπεδο βοηθητικοῦ χώρου τῆς οἰκίας, σὲ συνέχεια μικρῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς. Εἰκ. 5.

Μέγιστο ὄρατὸ ὕψος 0,388μ., διάμετρος 0,371μ.

Ὑψος γραμμ. 0,025μ. (Η), 0,015μ. (τὸ Ο τοῦ δευτέρου στίχου).

Ρωμαϊκῶν χρόνων

Κτησίου

τῆς Ἀρίστωνος.

Τὸ Α στὸ πατρωνυμικὸ Ἀρίστωνος ἔχει τεθλασμένη τὴν ὀριζόντια κεραία.

Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς ἀναγραφῆς ἀπαντᾷ καὶ σὲ δύο ἄλλα ὅμοια ἐπιτύμβια μνημεῖα τῆς Σίφνου, βλ. *IG XII 5*, 493: Ῥοδίου | τῆς Δήμωνος καὶ 496: Φαιναρίστῆς | τῆς Φιλοφάνους.

Τὸ θηλυκὸ ὑποκοριστικὸ ὄνομα *Κτήσιον* δὲν μαρτυρεῖται στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Ἀπαντᾷ ὅμως ὀκτὼ φορὲς στὴν Ἀττική, βλ. *LGPN II*, 275 s.v., καὶ μία στὸν Βουθρωτό, βλ. P. Cabanes – F. Drini, *Corpus des inscriptions grecques d'Illyrie méridionale et d'Épire 2.2. Inscriptions de Bouthrôtos*. Études épigraphiques, 2. Athens 2007, 51.31.

Ἐπιτύμβια ἐπιγραφή σὲ τεφροδόχο κάλπη χρησιμοποιημένη ὡς προστομιαῖο δεξαμενῆς εἶναι καὶ ἡ *IG XII 5*, 500. Τὴν ἐπιγραφή μνημόνευσε ὁ L. Pollak, *Von griechischen Inseln*, *AM* 21 (1896) 214, μὲ τὴν σημείωση «auf einem runden Marmorcippus, der jetzt als Cisternenöffnung dient, früher bei der Theofano Zelemonos», καὶ δημοσίευσε ὁ Hiller von Gaertringen βάσει ἀπογράφου τοῦ Pollak, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ τὴν ἔχει δεῖ. Ὑπάρχουν ὁμοιότητες ὡς πρὸς τὴν χρήση τῶν δύο ἐνεπιγράφων λίθων καὶ ἐπιπλέον ἔχει ἐνδιαφέρον ὅτι ἡ Θεοφανῶ Ζηλήμονος, τὸ γένος Γρυπάρη, ἦταν ἄτεκνη θεία τοῦ Γ. Μαριδάκη. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ κρατῶ μία ἐπιφύλαξη μήπως τελικῶς πρόκειται περὶ μίας καὶ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ ἔχει διαβαστεῖ ἐλλιπῶς καὶ ὄχι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Pollak λόγω τῶν συνθηκῶν.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Τὰ Σιφναϊκὰ ψηφίσματα ποὺ εἶναι βέβαιο ἢ εικάζεται ἀπὸ τὴν μορφή τοῦ λίθου ὅτι ἔχουν χαραχθεῖ σὲ δομικοὺς λίθους στὸ ἱερὸ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος εἶναι τὰ ἐξῆς:

ΜΣ 336. Τιμητικὸ ψήφισμα ὑπὲρ τοῦ Σεριφίου Ἀμφιχάρους.⁵ Μνημονεύει ἀναγραφή εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου. Οἱ διαστάσεις τοῦ λίθου καὶ κυρίως τὸ βάθος του (διαστάσεις ἐνεπίγραφης ἐπιφάνειας 0,40x0,15μ, βάθος 0,21μ.) μαρτυροῦν ὅτι πρόκειται γιὰ δομικὸ ὑλικό, πιθανῶς ἀπὸ τὸ τεῖχος/ἀνάλημμα τοῦ ΒΔ τμήματος τῆς ἀκροπόλεως ἢ ἀπὸ ἄλλο τμήμα τοῦ ἱεροῦ. Βρέθηκε στὸ ΒΔ. τμήμα τῆς ἀκροπόλεως.

ΜΣ 472. Τμήμα ἐνεπίγραφου λίθου (ὑπὸ δημοσίευσιν). Πρόκειται γιὰ δομικὸ λίθο, ὅπως μαρτυροῦν οἱ διαστάσεις του, παρότι εἶναι πανταχόθεν ἐλλιπῆς (μέγιστο σωζόμενο μῆκος 0,45μ., μέγιστο σωζόμενο ὕψος 0,098μ., μέγιστο σωζόμενο βάθος 0,29μ.). Βρέθηκε στὸ νότιο

5. Ν. Παπαζαρκάδας – Ζώζη Παπαδοπούλου, ὀ.π. (σημ. 3).

τμήμα τῆς ἀκροπόλεως. Σώζει τμήματα ψηφισμάτων. Φέρει ἀνάγλυφο καθ' ὕψος ἕξαγμα – παρόμοιο πιθανῶς μὲ τὸ ἀπολαξυμένο τμήμα τῆς IG XII Suppl. 228 (ΜΣ 503, βλ. παραπάνω).

ΜΣ 297+300. Δύο ἐνεπίγραφα θραύσματα τραπεζοειδοῦς λιθοπλίνθου, πιθανότατα προερχόμενα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ σχῆμα καὶ τὶς διαστάσεις τῆς λιθοπλίνθου (συνολικὸ μῆκος 1,06μ., ὕψος 0,12μ., βάθος 0,23-0,29μ.). Φέρουν δύο ἐπιγραφές: α) κείμενο τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ.,⁶ καὶ β) δύο ψηφίσματα τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Βρέθηκε στὸ ΒΔ τμήμα τῆς ἀκροπόλεως.⁷

ΜΣ 468. Ἐνεπίγραφος δομικὸς λίθος μὲ ψήφισμα, πολὺ φθαρμένος, ποὺ ἐντοπίστηκε τὸ 2010 ἀπὸ τὸν Ν. Παπαζαρκάδα, στὸ ΒΔ τμήμα τῆς ἀκροπόλεως. Μέγιστο σωζόμενο μῆκος 0,80μ., μέγιστο βάθος 0,34μ., μέγιστο ὕψος 0,13μ.⁸

ΜΣ 503. Βλ. παραπάνω τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 ἐπιγραφή.

ΜΣ 504. Βλ. παραπάνω τὴν ὑπ' ἀριθ. 2 ἐπιγραφή.

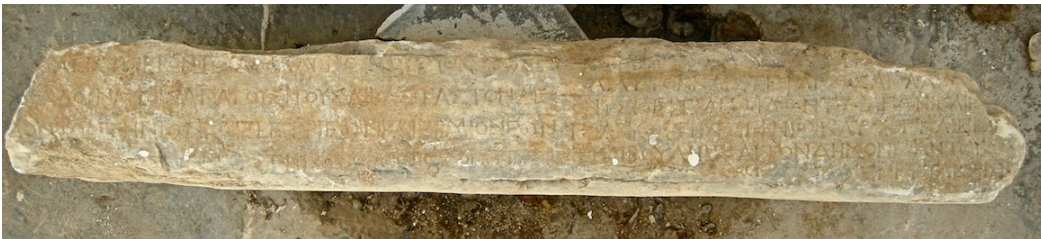
6. Βλ. Ἄ. Π. Ματθαίου, Δύο ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες περὶ Σίφνου, *Πρακτικὰ Δ' Διεθνοῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου*, Σίφνος 25-26 Ἰουνίου 2010, Ἀθήνα 2013, 95-96, 98· Ν. Παπαζαρκάδας, Δύο ἀνέκδοτα προξενικὰ ψηφίσματα τῆς Σίφνου, *Πρακτικὰ Δ' Διεθνοῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου*, Σίφνος 25-26 Ἰουνίου 2010, Ἀθήνα 2013, 95-96, 98· ἐπίσης Ἄ. Π. Ματθαίου, Νέας ἐπιγραφῆς τῆς Σίφνου ἐπανεξέτασις, *ΗΘΡΟΣ* 22-25 (2010-2013) 419-424.

7. Ν. Παπαζαρκάδας, Δύο ἀνέκδοτα προξενικὰ ψηφίσματα τῆς Σίφνου, *Πρακτικὰ Δ' Διεθνοῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου*, Σίφνος 25-26 Ἰουνίου 2010, Ἀθήνα 2013, 99-110.

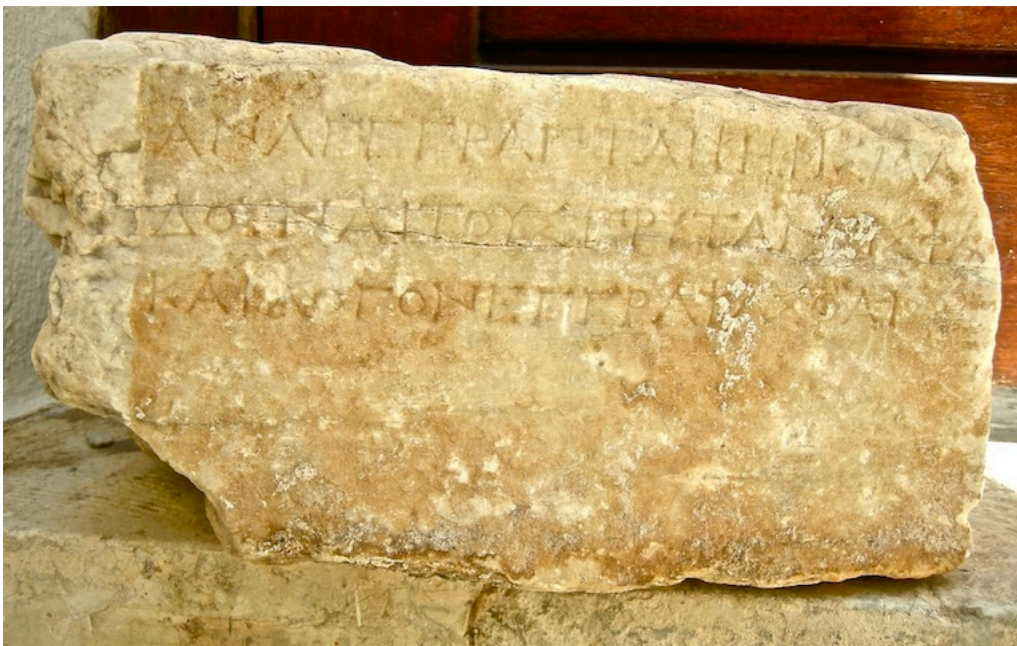
8. Βλ. ἐπίσης τὴν στήλη πάχους 0,055μ. (ΜΣ 30) μὲ ψήφισμα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀθηναίου Λευκωνίδου (τέλος 5ου-ἀρχὲς 4ου αἰ. π.Χ.). Βρέθηκε κατὰ τὶς ἀνασκαφὲς τῶν Ἑγγλων στὸ Κάστρο, χωρὶς νὰ σημειώνεται ὁ ἀκριβὴς τόπος προελεύσεως. Πάνω ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ ψηφίσματος τοῦ Λευκωνίδου σώζεται τὸ τέλος ἑνὸς παλαιότερου ψηφίσματος, τὸ ὁποῖο, σύμφωνα μὲ τὴν προτεινόμενη στὰ σχόλια συμπλήρωση τοῦ ἐκδότη, ποὺ βασίζεται στὰ προαναφερόμενα ἐπιγραφικὰ εὐρήματα, πρέπει νὰ ἀναγραφεῖ στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Πυθίου: [ἀναγράψαι | τόδε τὸ ψήφισμα εἰς τὸ ἱερόν | τοῦ Ἀπόλλων]ος [τοῦ Πυθίου], βλ. Ν. Papazarkadas, An Honorary Decree from Classical Siphnos, *REA* 109 (2007) 137-146. Ἐπίσης σὲ μικρὸ ἀδημοσίετο θραῦσμα στήλης ποὺ παραδόθηκε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Καταβατῆς (ΜΣ 161) μνημονεύεται ἀναγραφή [εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλων]ος τοῦ Πυ[θίου].

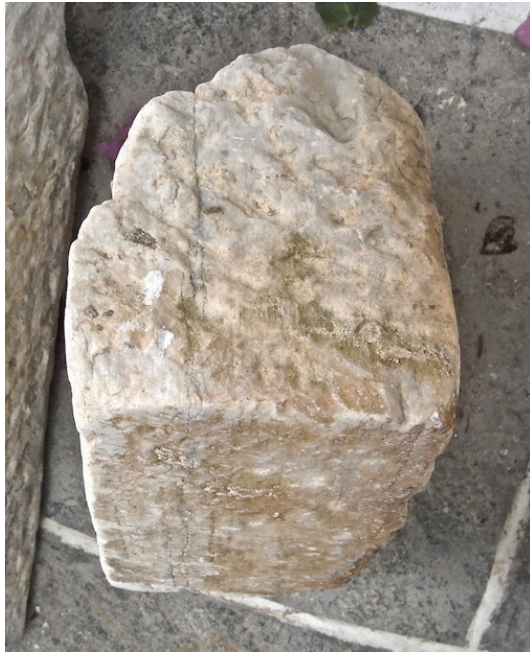
Εἰκ. 1. Τὸ ἐπιτύμβιον τοῦ Φερενίκου (ΜΣ 505)

Εἰκ. 2. Ἡ ἐπιγραφή ὑπ' ἀριθ. 2 (ΜΣ 504)

Εἰκ. 3. Ἡ ἐπιγραφή ὑπ' ἀριθ. 3 (ΜΣ 503)

Εικ. 4. Ἡ δεξιὰ πλευρὰ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπ' ἀριθ. 3

Εικ. 5. Ἡ τεφροδόχος κάλλη τῆς Κτησίου